

تأثیرات سیاسی و رسانه‌ای دیپلماسی سایبری آمریکا در ایران (با تأکید بر دولت باراک اوباما)

ابوذر عمرانی^۱

چکیده

فضای سایبری کنشگری جهانی دارد. این فضای نوپدید، ملت‌ها و شهروندان در سرتاسر جهان را به هم متصل کرده و تعاملات و اختلافات بین آنها را تقویت می‌کند. ایالات متحده آمریکا نیز که در حوزه سایبری پیشگام است، با بهره‌گیری از دیپلماسی سایبری، دیدگاه‌ها، منافع و ارزش‌های خود را ترویج می‌کند. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر تحلیل پیامدهای سیاسی-رسانه‌ای «سایبر دیپلماسی» دولت اوباما در قبال ایران است. پرسش اصلی این است که سایبر دیپلماسی آمریکا در دوره اوباما چگونه بر تحولات سیاسی ایران تأثیرگذار بوده است؟ در این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی، ابتدا دیپلماسی سایبری آمریکا در دوره اوباما در قبال ایران و سپس تأثیرات سیاسی آن بر جامعه ایرانی بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد که دیپلماسی سایبری آمریکا در دوره جرج بوش پسر به صورت محدود شروع شد، ولی در دوره اوباما از تمام ظرفیت دیپلماسی سایبری مانند وبلاگ، فیس‌بوک، یوتیوب، توییتر، مرورگرها و غیره در دیپلماسی عمومی و سایبری آمریکا در قبال ایران استفاده شد. در مجموع می‌توان گفت در زمینه‌هایی از جمله ایجاد برخی از ناآرامی‌های داخلی بعد از انتخابات ۸۸ و جاسوسی و تروریسم سایبری، سایبر دیپلماسی آمریکا فعالانه عمل کرده است.

واژه‌های کلیدی: دیپلماسی سایبری، ایالات متحده آمریکا، باراک اوباما، جمهوری اسلامی ایران، تروریسم سایبری.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۹

۱. دکتری روابط بین‌الملل، گروه روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
Ahoora_131@yahoo.com

۱. مقدمه

پس از شکل‌گیری دولت-ملت‌ها و با توجه به ضرورت برقراری ارتباط میان واحدهای سیاسی و انجام تعاملات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و غیره میان آنها، مفهوم دیپلماسی به تدریج در عرصه روابط بین‌الملل پدیدار شد. تا چند دهه پیش عموم برداشت‌های موجود از مفهوم دیپلماسی محدود به درکی سنتی از آن در محدوده ارتباط دولت‌ها با هم بود. با گذشت زمان و افزایش نقش‌آفرینی و اهمیت افکار عمومی در شکل‌دهی به رفتار دولت‌ها، دیپلماسی نیز دیگر به ارتباط میان دولت‌ها محدود نماند. از همین رو اصطلاح دیپلماسی عمومی از دهه ۱۹۶۰ میلادی رایج شد. با شدت یافتن روند جهانی‌شدن، تأثیرگذاری سایر بازیگران در عرصه روابط بین‌الملل نیز شدت بیشتری پیدا کرد. بعد از اتمام جنگ سرد، ایالات متحده به‌عنوان هژمون، جدیت و تلاش بیشتری برای گسترش فرهنگ آمریکایی و بهبود چهره خود در سطح جهانی نشان داد، ولی با نقائص بزرگ دیپلماسی سنتی و عمومی ایالات متحده مواجه شد. از دهه ۱۹۹۰ که منافع استفاده از اینترنت به آهستگی در حال عیان شدن بود، سیاستمداران آمریکایی در پی استفاده از این بستر برآمدند. پیشرفت فناوری و امکان‌پذیر شدن تبادل اطلاعات و برقراری ارتباط از طریق اینترنت، منجر به شکل‌گیری شاخه‌ای مهم از دیپلماسی عمومی موسوم به «سایبر دیپلماسی» یا «دیپلماسی دیجیتال» شد. در پی این اتفاق مهم، تلاش دستگاه دیپلماسی و سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا نیز مصروف به‌کارگیری از مزیت‌های این فناوری‌ها بود. از آن جمله، ذکر منافع استفاده از اینترنت در راهبردهای امنیت ملی ایالات متحده در سال ۲۰۰۰ است که رئیس‌جمهور بیل کلینتون در پی آن بود.

پس از آن نیز در دوره جرج بوش پسر، به بهره‌برداری از ظرفیت‌های اینترنت در دیپلماسی عمومی توجه شد. نقطه عطف این اقدامات در دوره اول ریاست‌جمهوری باراک اوباما شکل گرفت که در آن شرکت‌های فناوری اطلاعات در خدمت اهداف دیپلماتیک آمریکا قرار گرفتند، سرویس‌های اینترنتی توسعه داده شده از سوی آنها نیز در خدمت بسط و توسعه ارزش‌های آمریکایی بودند. بدین ترتیب از سال‌های ابتدایی قرن بیست‌ویکم ایالات متحده تلاش کرد از ابزار سایبر دیپلماسی به‌منظور پیشبرد اهداف سیاست خارجی خود بهره‌برد. دولت آمریکا در خصوص رقبا و دشمنان اصلی و جدی خود در نظام بین‌الملل نیز به این ابزار متوسل شده که از جمله آن می‌توان به اقدامات سایبر دیپلماسی آمریکا در قبال روسیه، چین و ایران اشاره کرد.

با توجه به اینکه حوزه مطالعات سایبری حوزه‌ای جدید محسوب می‌شود، دولت‌های معدودی درباره ابعاد امنیتی، جنگ سایبری و حوزه‌های دیپلماتیک سایبری وارد حوزه مطالعاتی شده‌اند. از این رو اهمیت این مسئله و ضرورت بررسی آن از حیث تأثیرگذاری بر جامعه ایرانی در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مشخص می‌شود. پژوهش حاضر در نظر دارد تأثیرات سیاسی-رسانه‌ای فعالیت‌های سایبر دیپلماسی ایالات متحده را بر تحولات جامعه ایرانی مورد بررسی قرار دهد. به نظر می‌رسد اغلب کاربران فضای سایبری، تحت تأثیر تبلیغات آمریکا قرار گرفته و در راستای اهداف این کشور اقداماتی علیه نظام جمهوری اسلامی انجام داده‌اند. در این مقاله با هدف پاسخ به این پرسش که سایبر دیپلماسی ایالات متحده در دوره ریاست جمهوری اوپاما چگونه بر تحولات سیاسی ایران تأثیرگذار بوده است؟ مسائلی مانند سیاست خارجی ایران، انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۸۸ در ایران و همچنین جاسوسی اینترنتی، با روش توصیفی-تحلیلی بررسی شده‌اند. گردآوری اطلاعات نیز به شیوه کتابخانه‌ای صورت گرفته است.

۲. پیشینه پژوهش

دستجردی و میرمحمدی (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای با عنوان «فضای سایبری و تعاریف جدید در جغرافیای سیاسی»، به تعاریف ابعاد مختلف فضای سایبر پرداخته‌اند. رحمانی (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای با عنوان «دیپلماسی عمومی و سیاست خارجی»، ضمن توصیف دیپلماسی عمومی و مؤلفه‌های آن، به چگونگی بهره‌گیری از دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی پرداخته است. در مقاله امینی و امیری (۱۳۹۳)، با عنوان «تأثیر سایبر دیپلماسی در سیاست‌گذاری‌های امنیتی-راهبردی ایالات متحده آمریکا (۲۰۰۲-۲۰۱۳)»، سیاست‌گذاری‌های امنیتی-راهبردی ایالات متحده آمریکا با توجه به دیپلماسی سایبری در رابطه با سایر کشورها به‌ویژه ایران و منطقه غرب آسیا بررسی شده است. فاضلی و افضلی (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای با عنوان «دیپلماسی عمومی ایالات متحده در قبال جمهوری اسلامی ایران در دولت اوپاما (با تأکید بر فضای سایبر)»، به این موضوع می‌پردازند که آمریکا دیپلماسی سایبر را در چارچوب دیپلماسی عمومی برای مدیریت جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی ایران به کار می‌برد و هدف از اعمال این نوع از دیپلماسی تغییر رفتار ایران است. موحدیان (۱۳۹۵)، در رساله دکتری خود با عنوان «مطالعه تأثیر سایبر دیپلماسی آمریکا بر دیدگاه کاربران ایرانی فضای مجازی»، ضمن تشریح دیپلماسی عمومی و سایبری، دیپلماسی سایبری و ابزارهای آن در قبال ایران و تأثیر آن بر کاربران ایرانی فضای مجازی را

مطرح کرده است، در صورتی که پژوهش حاضر تأثیر دیپلماسی سایبری آمریکا بر تحولات جامعه ایرانی را مد نظر قرار داده است. طباطبائی و دیگران (۱۳۹۵)، در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر سایبر دیپلماسی آمریکا بر دیدگاه کاربران ایرانی فضای مجازی، مورد مطالعه: سایت صدای آمریکا»، تأثیر تبلیغات سایت صدای آمریکا بر دیدگاه کاربران ایرانی فضای مجازی را بررسی کرده است. آدسینا (۲۰۱۷)، در مقاله‌ای با عنوان «سیاست خارجی در عصر دیپلماسی دیجیتال»، به بررسی دیپلماسی دیجیتال، استفاده از رسانه‌های دیجیتال در حوزه دیپلماسی، چگونگی استفاده کشورها از این پدیده و همچنین فرصت‌ها و چالش‌هایی که کشورها با آن مواجه شده‌اند پرداخته است. اصغری‌راد (۲۰۱۲)، رساله دکتری خود با عنوان «دیپلماسی عمومی ایالات متحده در قبال ایران در دوران جورج دبلیو بوش»، را در دانشگاه برلین گذرانده است. در این اثر علاوه بر ذکر تاریخچه‌ای از روابط ایران و آمریکا، در قسمت دیپلماسی عمومی از اقدامات رسانه‌هایی مانند صدای آمریکا و رادیو فردا در قبال ایران سخن به میان آمده و سایر ابعاد دیپلماسی سایبری آمریکا در قبال ایران مطرح شده است.

به‌طور کلی با توجه به اینکه دیپلماسی سایبری و به‌کارگیری آن در حوزه سیاست خارجی و دیپلماسی عمومی، مسئله‌ای جدید و مربوط به قرن بیست‌ویکم است، طبیعتاً ادبیات پژوهشی قابل توجهی نیز در این رابطه وجود ندارد. با بررسی منابعی چند در این حوزه مشخص می‌شود که اولاً اکثر پژوهش‌ها در ارتباط با توصیف دیپلماسی سایبری و ابعاد مختلف آن است، ثانیاً مربوط به دیدگاه کاربران فضای مجازی است و پیامدهای دیپلماسی سایبری آمریکا در جامعه ایران در روند تحولاتی آن مورد اشاره و تحقیق قرار نگرفته است. بنابراین، نوآوری پژوهش حاضر در این است هم به ابزارها و چگونگی سایبر دیپلماسی آمریکا در قبال ایران پرداخته، و هم پیامدهای سیاسی-رسانه‌ای آن در جامعه ایران را بررسی کرده است.

۳. ادبیات نظری

برای درک بهتر دیپلماسی سایبری و نقش آن در سیاست خارجی کشورها، در ابتدا لازم است مختصری در مورد دیپلماسی عمومی توضیح داده شود، زیرا دیپلماسی سایبری زیرمجموعه و یکی از شاخه‌های دیپلماسی عمومی محسوب می‌شود.

۳-۱. دیپلماسی عمومی

در تعریفی عام، دیپلماسی مذاکراتی است که بین بازیگران برای دستیابی به اهداف خاص در زمینه روابط بین‌الملل انجام می‌شود (Verrekia, 2017: 8). همچنین دیپلماسی، مدیریت روابط

بین‌الملل از طریق مذاکره یا روشی که به وسیله آن این روابط تنظیم یا مدیریت می‌شوند، است (Trajkov & Trajkov, 2015: 72). در دیپلماسی سنتی، نمایندگان دولت‌ها در بیشتر زمینه‌های مهم دیپلماسی از جمله معرفی کشورهای خود به سایرین، برقراری ارتباط با مقامات دولتی کشورها، مذاکرات و انعقاد توافق‌نامه‌ها و جمع‌آوری اطلاعات در مورد کشورهای بی‌گانه که به آن اعزام می‌شدند انحصار و سیطره داشتند (طوفان، ۱۳۹۵: ۱۲۵). در مقابل، دیپلماسی عمومی قرار دارد که به‌عنوان ابزاری در سیاست خارجی است که شامل مجموعه‌ای از فعالیت‌های رسانه‌ای سنتی و نوین، علمی- فرهنگی و خدمت‌رسانی می‌شود که توسط بازیگران روابط بین‌الملل استفاده می‌شود تا افکار عمومی محیط پیرامون متأثر شده و هدف نهایی یعنی تأمین منافع ملی و در مواردی فراملی حاصل شود (حسین‌پور، ۱۳۹۸: ۵۳). در دیپلماسی عمومی کشورها سعی می‌کنند چهره و تصویر خود را نزد ملت‌های دیگر مثبت و موجه جلوه دهند (Cho, 2012: 276). در دیپلماسی عمومی دولت‌ها از شیوه‌های مختلفی مانند رسانه‌های بین‌المللی و تبلیغات، مبادله‌های علمی- فرهنگی، شرکت در جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها، ایجاد مراکز فرهنگی، آموزش زبان، راه‌اندازی مسابقه‌های دوستانه و انجمن‌های تجاری استفاده می‌کنند (پازکیان و دیگران، ۱۳۹۸: ۳۲۵). دیپلماسی عمومی در روند تکامل خود از امکانات و ظرفیت‌های گسترده فضای سایبری نیز برخوردار شده که دریچه تازه‌ای از دیپلماسی، به نام سایبر دیپلماسی را به روی دولت‌ها گشوده است.

۳-۲. سایبر دیپلماسی

از لحاظ لغوی، سایبر به معنی مجازی و غیر ملموس است (دستجردی، ۱۳۹۳: ۱۶۰). فضای سایبر نیز یک محیط الکترونیکی و غیرفیزیکی است که از طریق آن اطلاعات ایجاد، ارسال، دریافت، ذخیره، پردازش و حذف می‌شوند (دستجردی و میرمحدی، ۱۳۹۳: ۱۴۵). بدین ترتیب فضای سایبر یک محیط مجازی در فضای شبکه‌های بین‌المللی است که در این محیط تمام اطلاعات درباره روابط افراد، فرهنگ‌ها، ملل و هر آنچه در روی زمین به‌طور فیزیکی وجود دارد، در یک فضای مجازی به شکل دیجیتال ارائه شده و از طریق رایانه، اجزای آن و شبکه اینترنت به هم مرتبط هستند (دستجردی، ۱۳۹۳: ۱۶۰). بنابراین، فضای سایبری یک حوزه جهانی است که ملت‌ها و شهروندان با انواع رفتارها در سراسر جهان را به هم متصل کرده و بین آنها تعاملات و همچنین اختلاف ایجاد می‌کند (Barrinha and Renard, 2017: 357). سایبر دیپلماسی ویژگی‌هایی مانند قابلیت دسترسی بالا توسط افکار عمومی، شبکه‌ای و منعطف بودن، کارآمد و

ما فوق زمان بودن، کم‌هزینه، چندبعدی، معطوف به فناوری پیچیده و مبتنی بر دانش و علم بودن و عدم مسئولیت‌پذیری دقیق را دارا می‌باشد (منصوری، ۱۳۹۰: ۶۶۸).

منطق دیپلماسی سایر منطقی سه وجهی است: ابتدا اعتمادسازی و حرکت بر روی موج افکار عمومی جهانی در جهت تأمین منافع ملی کشور، دوم استناد به مردم و تسهیل ارتباط با افکار عمومی و نخبگان جهانی و سوم ایجاد تسهیلاتی که به کمک آنها دستیابی به منافع ملی میسر می‌شود (طوفان، ۱۳۹۵: ۱۲۶). سایر دیپلماسی برای نفوذ به افکار عمومی و تأثیرگذاری بر آنها ابزارهای مختلفی دارد: «اینترنت یا شبکه‌های رایانه‌ای داخلی سازمانی موسوم به اینترنت، سفارت‌خانه‌های مجازی، سایت‌های خبری و شبکه‌های اطلاع‌رسانی که به طور مستقیم زیر نظر دولت‌ها اداره می‌شوند، شبکه‌های اجتماعی اینترنتی برای به اشتراک‌گذاری انواع محتوا میان کاربران و انجام اظهار نظرهای متقابل و همین‌طور روابط شبکه‌های و الکترونیکی سیاستمداران و دیپلمات‌های کشورهای مختلف». توییتر و فیس‌بوک دو مورد از عام‌ترین شبکه‌های اجتماعی هستند (فرهنگی و کربلایی، ۱۳۹۳: ۹۶). یکی از جذاب‌ترین ظرفیت‌های فضای سایبری توانایی آن در تقویت ارتباطات دو طرفه است (Verrechia, 2017: 18). این ظرفیت‌ها و امکانات گسترده باعث شده است که وزارت خارجه کشورهای مختلف در پی استفاده از آن برآمده و در سیاست خارجی خود از آن استفاده کنند. در ادامه به نقش دیپلماسی سایبری در سیاست خارجی کشورها اشاره می‌شود.

۳-۳. نقش دیپلماسی سایبری در سیاست خارجی کشورها

امروزه دیپلماسی سایبری به‌طور گسترده‌ای برای پیشبرد مذاکرات دیپلماتیک به کار گرفته می‌شود، زیرا تحقق اهداف مذاکرات در دنیای امروز به‌علت پیچیدگی مدیریت و تحقق سیاست‌ها و تدریجی بودن تحولات کار دشواری است و برای موفقیت در این عرصه باید در هر لحظه و متناسب با رویدادها و شرایط میز مذاکره از امکانات رسانه‌ای و ارتباطی موجود در اینترنت برای تأثیرگذاری به نفع خود استفاده کرد (موحدیان، ۱۳۹۵: ۷۱). فضای سایبری در زمینه توضیح سیاست‌ها، به‌عنوان مهم‌ترین ابزار برای سیاستمداران تلقی می‌شود، زیرا باعث دسترسی راحت، فوری و گسترده به افکار عمومی می‌شود (Eksi, 2018: 15). دیپلمات‌ها از شبکه‌های اجتماعی برای مخاطبانی که به‌دنبال تأثیرگذاری بر آنها هستند، برای صحبت و تعامل مستقیم استفاده می‌کنند. مسئولین دولت‌ها نه تنها می‌توانند از این طریق موقعیت خود را گزارش کنند، بلکه می‌توانند موضوعات مختلف و ایده‌های خود را در سراسر جهان تبلیغ کرده و نشر دهند (Adesina, 2017: 5). این

مسئله نیازمند مدیریت اخبار و اطلاعات است و دیپلماتها می‌بایست به واکنش‌های مردم سراسر دنیا نسبت به تبلیغات خود به گونه‌ای مناسب پاسخ دهند (رحمانی، ۱۳۹۳: ۸۰).

همچنین استفاده از امکانات فضای سایبر موجب ارتقای ارتباطات میان دولت‌ها و تسهیل ارتباط دولت‌ها با دیگر ملل می‌گردد و لذا، مذاکره میان دولت‌ها دسترسی مستقیم به شهروندان و ایجاد نمایندگی‌های دیپلماتیک در کشورهای دیگر را آسانتر می‌کند. نکته دوم امکان انتقال پیام‌های سیاست خارجی یک کشور در درون و خارج از مرزهای جغرافیایی کشور متبوع با استفاده از امکانات فضای سایبر با سهولت فراوان است. همچنین رسانه‌های نوین اجتماعی و ارتباطی، دیپلماسی را به‌عنوان روشی برای مدیریت عرصه سیاست بین‌المللی تقویت کرده‌اند (عاملی و دیگران، ۱۳۹۵: ۹۲). همچنین استفاده از دیپلماسی سایبری منجر به کاهش هزینه‌های مالی و محیطی می‌شود. در این راستا نمایندگان خارجی دیگر نیازی به سوار شدن به هواپیما و سفر به مناطق دور دست برای برگزاری جلسات را ندارند. فناوری‌های مخابراتی مانند Skype و Facetime به افراد امکان می‌دهد از راه دور ارتباط برقرار کنند و بتوانند در مورد مسائل بحث کنند (Verrekia, 2017: 21). مسئله دیگر استفاده دولت‌ها از فضای سایبر در راستای مباحث سیاسی و امنیتی است.

نقش فضای سایبر از زمانی در مباحث سیاسی، امنیتی و اجتماعی جدی گرفته شد که در پی تحولاتی در جهان، تحلیل‌گران این حوزه‌ها و صاحبان این شبکه‌ها به نقش بی‌بدیل اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نشر سریع و گسترده اطلاعات و البته ویژگی‌ها منحصر به فرد آن در سازماندهی حرکت‌های جمعی در ایجاد بحران یا در مقابل، مهار بحران‌های موجود در جوامع پی بردند. عده‌ای از کاربران این شبکه‌ها از این ویژگی خاص برای سازماندهی اعتراضات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و هماهنگی شورش‌ها تحت سیطره قدرتهای معاند، فعالیت‌هایی که انجام آنها در قوانین بسیاری از کشورها غیرقانونی و جرم محسوب می‌شود و ... بهره بردند. در این راستا باید توجه داشت که فضای سایبر بستری برای توزیع اطلاعات عمومی بدون سانسور بین کاربران را به وجود آورده است. فضای سایبر با سد روانی ترس از دولت‌ها را شکسته و مردم با کمک این فضا با یکدیگر ارتباط برقرار کرده و در برخی موارد، به سازماندهی اعتراضات فیزیکی کمک می‌کند (Adesina, 2017: 2).

به طور کلی به دلیل اینکه سایبر دیپلماسی مزایای زیادی در حوزه سیاست خارجی دارد، کشورهای زیادی سعی کرده‌اند از ظرفیت‌ها و مزایای آن در سیاست خارجی خود از آن استفاده

کنند. آمریکا نیز به‌طور ویژه بهره‌گیری از دیپلماسی سایبری را در دستور کار خود قرار داده است. دیپلماسی سایبری آمریکا ویژگی‌ها، ابزار و اهداف خاص خود را دارد که در هر منطقه از جهان متفاوت است. در مورد ایران نیز، به‌عنوان یک کشور متخاصم، دیپلماسی سایبری آمریکا ابزارها و اهداف ویژه‌ای دارد که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۴. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

ایالات متحده برای اولین بار در سال ۲۰۰۶ در زمان ریاست‌جمهوری جورج بوش دیپلماسی سایبری را به‌کار گرفت، ولی به‌صورت رسمی در سال ۲۰۰۹ در یک آگاهی عمومی و مبارزات انتخاباتی آن را تبلیغ و راه‌اندازی کرد. در سال ۲۰۱۱ دولت آمریکا یک استراتژی بین‌المللی برای فضای سایبر منتشر کرد که جزو اولویت‌های سیاست خارجی این کشور است (امینی و امیری، ۱۳۹۳: ۹۷). در دوره اوباما استفاده از سایبر دیپلماسی نسبت به دوره بوش در سیاست خارجی این کشور وسعت پیدا کرد. با روی کار آمدن دولت باراک اوباما دستگاه سیاست خارجی آمریکا با تغییر رویکرد تلاش کرد برای انتقال ارزش‌ها و مفاهیم مورد نظر و ایجاد همراهی با اهداف سیاست خارجی خود چندجانبه‌گرایی پیشه کند و در این زمینه از سایبر دیپلماسی بهره ببرد. در ادامه ابزارهای سایبر دیپلماسی آمریکا در قبال ایران بررسی شده است.

۴-۱. ابزارهای دیپلماسی سایبری دولت اوباما در قبال ایران

در ادامه به چند مورد از ابزارهای دیپلماسی سایبری ایالات‌متحده در قبال ایران در دوره اوباما اشاره می‌شود. شبکه‌های اجتماعی از مهمترین این ابزارها هستند.

فیس‌بوک: در اوایل سال ۲۰۱۰ صفحه فیس‌بوک اختصاصی وزارت امور خارجه آمریکا به زبان فارسی راه‌اندازی شد تا مواضع مقامات آمریکایی و دیدگاه‌های وزارت خارجه ایالات‌متحده در مورد رویدادهای گوناگون و به‌خصوص موضوعات مرتبط با ایران را به‌طور مستقیم و بی‌واسطه منعکس کند. علاوه بر این، در صفحه یاد شده مطالبی در مورد وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران و آمریکا و به‌خصوص جذابیت‌های علمی، هنری، جهانگردی و فرهنگی این کشور در معرض دید مخاطب قرار می‌گرفت. در معرفی این صفحه به ذکر این نکته اکتفا شده بود که «فیس‌بوک فارسی وزارت امور خارجه آمریکا به درج دیدگاه‌های دولت آمریکا می‌پردازد» (حاج‌زرگرباشی و موحدیان، ۱۳۹۷: ۸۳).

توییت: حساب فارسی‌زبان وزارت امور خارجه آمریکا در توییت‌ر در فوریه سال ۲۰۱۱ راه‌اندازی شد. توییت‌ر نوعی سرویس شبکه اجتماعی و میکرو بلاگینگ آنلاین است که به کاربران امکان می‌دهد پست‌هایی متن‌محور تا ۲۸۰ کاراکتر را، معروف به «توییت» بفرستند و بخوانند. توییت‌ر را «جک دورسی»^۱ در مارس ۲۰۰۶ ابداع و در ژوئیه همان سال راه‌اندازی کرد. توییت‌ر از زمان راه‌اندازی کاربردهای مختلفی داشته است. برای نمونه، در برخی از کشورها برای سازماندهی اعتراض‌های سیاسی مورد استفاده قرار گرفته است و به همین دلیل گاهی این اعتراضات را «انقلاب‌های توییت‌ری» خوانده‌اند، از جمله انقلاب ۲۰۱۱ مصر (فاضلی و افضلی، ۱۳۹۴: ۱۵۲).

یوتیوب: وزارت امور خارجه آمریکا برای تسهیل در به اشتراک‌گذاری فایل‌های ویدئویی خود به زبان فارسی، یک حساب کاربری اختصاصی در سایت یوتیوب در آوریل سال ۲۰۱۱ راه‌اندازی کرد (موحدیان، ۱۳۹۵: ۲۲۴). قرار دادن کلیپ‌هایی با محوریت تخریب مسئولان بلندپایه نظام جمهوری اسلامی ایران، سیاه‌نمایی از وضعیت مردم در کشور، بزرگ‌نمایی موارد ناهنجار اجتماعی در ایران از جمله مهمترین ویدئوهایی است که کاربر پس از جستجوی کلمه ایران در یوتیوب با آن بر می‌خورد.

اینستاگرام: همچنین با محبوب شدن شبکه اجتماعی عکس‌محور اینستاگرام، حساب کاربری وزارت امور خارجه آمریکا به زبان فارسی در این شبکه از ژانویه سال ۲۰۱۵ راه‌اندازی شده که البته فعالیت‌های آن محدود به اشتراک‌گذاری برخی عکس‌ها و فیلم‌های ارسال شده در حساب کاربری فیس‌بوک فارسی است (موحدیان، ۱۳۹۵: ۲۲۴). مسئله مهم این است که فضای سایبر بستری برای توزیع اطلاعات عمومی بدون سانسور بین کاربران به وجود آورده است. فضای سایبر ترس از دولت‌ها را شکسته و مردم با کمک این فضا با یکدیگر ارتباط برقرار کرده و در برخی موارد، به سازماندهی اعتراضات فیزیکی کمک می‌کند (Adesina, 2017: 2).

شبکه‌های اجتماعی نقش مهمی در سایبر دیپلماسی ایالات‌متحده آمریکا در قبال ایران در زمینه جنگ نرم و فشار بر نظام سیاسی ایران دارد. بیشترین استفاده از شبکه‌های اجتماعی در دیپلماسی سایبری ایالات‌متحده از فیس‌بوک و توییت‌ر صورت می‌گیرد. در ادامه به ابزارهای دیگری از دیپلماسی سایبری ایالات‌متحده در قبال ایران در دوره ریاست جمهوری اوباما اشاره می‌شود.

^۱. Jack dorsey

وبلاگ‌ها و وبسایت‌ها: ایالات متحده آمریکا برای بهره‌گیری از دیپلماسی سایبری خود، و در زمینه طرح کشورداری قرن ۲۱، که توسط هیلاری کلینتون مطرح شد، تلاش کرد از سایت‌ها و سرویس‌های مجازی متفاوتی در جهت رسیدن به اهداف این کشور و تأثیرگذاری بر اذهان عمومی استفاده کند. در ادامه به چند نمونه از این اقدامات اشاره می‌شود.

وبلاگ DipNote که وبلاگ رسمی وزارت خارجه ایالات متحده است و در سال ۲۰۰۷ ساخته شده بود، به‌طور رسمی با موضوع کشورداری قرن ۲۱ در سال ۲۰۰۹ فعال شد و به‌طور موازی با سایر برنامه‌های دیپلماسی عمومی به فعالیت ادامه می‌دهد. فلسفه وجود این وبلاگ، پذیرش بازخورد مثبت و منفی از مشارکت‌کنندگان در آن است. اطلاع‌رسانی در مورد سفرها، سخنرانی‌ها و اقدامات وزیر امور خارجه وقت، (هیلاری کلینتون) و کارکنان و دیپلمات‌های این وزارتخانه در سراسر جهان، هم از اهداف این وبلاگ است. ترجمه سخنرانی‌های اواما به زبان‌های مختلف و به اشتراک‌گذاری بخش‌های این سخنرانی در اکانت‌های مختلف توییتر نیز از دیگر اهداف این سایت تعریف شد. در واقع هدف نهایی، قرار دادن دیپلماسی عمومی آمریکا در دسترس عموم و مردمی که به زبان انگلیسی صحبت نمی‌کنند و دریافت اطلاعات آنها از طریق اینترنت است (موحدیان، ۱۳۹۵: ۴۵). این برنامه در سال‌های بعد مورد بازنگری و بهره‌برداری قرار گرفت. همچنین دولت آمریکا در دسامبر ۲۰۱۱ اقدام به تأسیس سفارت مجازی در جمهوری اسلامی ایران کرد. آمریکا هدف از این اقدام را باز کردن خط ارتباطی بین مردم ایران و آمریکا و ایجاد مانعی در برابر تلاش دولت ایران برای قطع ارتباط مردم خود از دنیای خارج از طریق اینترنت دانسته و اعلام کرد سفارت مجازی به‌معنای راهی برای دسترسی مستقیم و بی‌واسطه مردم ایران به اطلاعات در مورد آمریکا است (محمدعلی‌پور و نوروزپور، ۱۳۹۸: ۲۵۳). همچنین وبسایت‌های اینترنتی رادیو فردا و صدای آمریکا در دولت بوش برای انتقال پیام‌های مدنظر دولت آمریکا به بخشی از جامعه ایران که کاربر اینترنت بودند، راه‌اندازی شدند. در دوره اواما، با افزایش بودجه و حجم برنامه‌ها، بر عملکرد این رسانه‌ها افزوده شد. بنابراین، در این دوره شاهد ارتقای کمی و کیفی برنامه‌ها و فعالیت‌های این دو رسانه هستیم.

وبسایت صدای آمریکا: پیشینه صدای آمریکا به سال ۱۹۴۲ بر می‌گردد. همچنین پخش فارسی رادیو شبکه صدای آمریکا از اول آذر ۱۳۵۸ و پخش تلویزیونی آن از ۲۷ مهر ۱۳۷۵ آغاز به کار کرد (فرقانی و مؤذن، ۱۳۹۴: ۴۷). صدای آمریکا با توجه به منشور تصویبی خود به‌دنبال تأمین اهداف دولت آمریکا است. تحلیل محتوای برنامه‌های بخش فارسی صدای آمریکا نشان

می‌دهد اهدافی از قبیل پاسخگویی سریع به وقایع مربوط به آمریکا با رعایت دیدگاه‌های آمریکایی، حمایت از حقوق بشر، دموکراسی، ارائه سیاست خارجی، تبلیغ فرهنگ و جامعه آمریکایی، و حمایت از دکتین لیبرال دموکراسی در مقابل دکتین جمهوری اسلامی، به‌عنوان موضوع‌های برجسته‌شده، مدنظر قرار گرفته‌اند. در مورد ایران نیز موضوعاتی از قبیل حقوق بشر، انرژی هسته‌ای، مقایسه دکتین‌های اسلامی و غربی، اقتصاد ایران، نبود حکومت قانون و جامعه مدنی در ایران و همچنین سیاست خارجی ایران بیشترین مباحث در این رسانه را شکل می‌دهد و در مورد آمریکا مباحثی از قبیل سیاست داخلی، آمریکایی‌های ایرانی‌تبار، فناوری‌های پزشکی، موسیقی، هنر، جغرافیا و آب و هوا، هالیوود، دموکراسی و حکومت قانون و سیاست خارج مد نظر قرار گرفته‌اند (موسوی و اصغری‌راد، ۱۳۸۸: ۱۵۹). این رسانه با پیگیری مسائل و وریدادهای جاری ایران، مانند مسائل حقوق بشری، مسائل هسته‌ای و مواردی دیگر، اخبار لحظه به لحظه از ایران را برای مخاطبان پخش کرده و با برنامه‌های مانند «پارازیت»، «آنتن»، «رادیو تماشا»، «دقایقی با مکس» و «تبلت» به تحلیل این اخبار پرداخته است (طباطبائی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۳۶). از سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۵ نیز همزمان با آغاز دور جدیدی از مذاکرات هسته‌ای، صدای آمریکا بخش زیادی از اخبار و تحلیل‌های خبری خود را به این موضوع اختصاص داد.

وبسایت رادیو فردا: در سال ۲۰۰۱، شورای اطلاع‌رسانی آمریکا تصمیم گرفت که رادیویی ۲۴ ساعته به زبان فارسی راه‌اندازی کند. بدین ترتیب در دوره بوش رادیو آزادی جای خود را به رادیو فردا داد (Asgharirad, 2012: 52). تحلیل محتوای برنامه‌های رادیو فردا نشان می‌دهد که مطالب مربوط به ایران، و سپس اخبار مربوط به جهان و آمریکا در اولویت کاری این رسانه قرار دارد. مهمترین موضوعات خبری پوشش داده شده توسط رادیو فردا عبارتند از تحلیل و بحث سیاسی، آزادی‌های دموکراتیک و حقوق بشر در ایران، فرهنگ و هنر، کسب‌وکار و تجارت و اوضاع اقتصادی در ایران، ورزش و سرگرمی، سلامت و موضوعات زیست‌محیطی (طباطبائی و موحدیان، ۱۳۹۶: ۶۰). ارتقای عملکرد وبسایت رادیو فردا در دوره اوباما در دستور کار وزارت امور خارجه آمریکا قرار گرفت. بنابراین، در دوره اوباما ظرفیت سایت رادیو فردا افزایش یافت. در مجموع ابزارهای سایبر دیپلماسی آمریکا با ظرفیت بیشتری در مقایسه با دوره بوش در خدمت اهداف این کشور قرار گرفت. مسلماً این اقدامات و سیاست‌ها در بردارنده پیامدهایی برای جامعه ایرانی بوده که در ادامه به پیامدهای سیاسی-رسانه‌ای آن پرداخته می‌شود.

۴-۲. پیامدهای سیاسی-رسانه‌ای دیپلماسی سایبری آمریکا در جامعه ایران

هدف دیپلماسی عمومی و سایبر دیپلماسی این است که پیام خود را به مخاطبان برسانند و در راستای منافع و اهداف خود نگرش و ذهنیت مخاطبان را تغییر دهند. دیپلمات‌های بسیاری معتقدند که با استفاده از شبکه‌های اجتماعی می‌توان پیام‌های مورد نظر را به طیف وسیعی از مخاطبان رساند. بر این مبنا وزارت امور خارجه آمریکا از امکانات شبکه‌های اجتماعی برای ایجاد فرایندهای ارتباطی و هدف قرار دادن طیف‌های خاصی از مخاطبان به منظور پیشبرد منافع ملی آمریکا بهره می‌برد. در مطلبی در وبلاگ وزارت امور خارجه آمریکا چنین آمده است: «ما با استفاده از سایت‌هایی مانند فیس‌بوک و توییتر می‌توانیم دامنه دسترسی‌مان را بسیار گسترده کنیم، به گفتگوهای جهانی بپیوندیم و روایت مد نظر آمریکا را به طور مستقیم و نه از طریق فیلتر فرد دیگری ارائه کنیم. نمونه این مسئله ایران است. ما برای مقابله با تبلیغات رژیم بر علیه خودمان و برای ارتباط مستقیم با مردم ایران تلاش می‌کنیم. بنابراین، یک صفحه فیس بوک و یک صفحه توییتر فارسی راه‌اندازی کردیم، برای دور زدن «پرده الکترونیک» ایران تلاش کرده‌ایم و ...» (موحدیان، ۱۳۹۵: ۱۴۳). بدین ترتیب مشخص می‌شود که سایبر دیپلماسی آمریکا در قبال ایران نقش فعالی بر عهده دارد. در این قسمت مواردی مانند انتخابات ریاست‌جمهوری ایران در سال ۱۳۸۸، نگرش ایرانی‌ها به جامعه ایرانی و آمریکایی، مسئله هسته ایران و جاسوسی سایبری بررسی می‌شوند.

۴-۲-۱. تأثیر سایبر دیپلماسی آمریکا بر انتخابات ریاست‌جمهوری سال ۱۳۸۸

دهمین دوره انتخابات ریاست‌جمهوری ایران در روز جمعه ۲۲ خرداد ۱۳۸۸ برگزار شد. در این انتخابات که رقابت بین چهار نامزد به نام‌های محمود احمدی‌نژاد، میرحسین موسوی، محسن رضایی میرقاعد و مهدی کروبی انجام پذیرفت، با اعلام پیروزی احمدی‌نژاد توسط وزارت کشور به‌طور رسمی پایان پذیرفت. ولی نامزدهای دیگر به نتایج انتخابات معترض شدند. حامیان دو نامزد، یعنی موسوی و کروبی با حضور در خیابان، دست به تظاهرات و آشوب زدند. همچنین طرفداران معترض کاندیداهای رقیب که اخبار مربوط به خود را در رسانه‌های جمعی نمی‌یافتند، به فضای مجازی روی آوردند و از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی حجم زیادی از مطالب، گفتگوها، اخبار و بیانیه‌ها را منتشر ساختند (خانیک‌ی و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۰۴). در دیپلماسی عمومی، شبکه‌های اجتماعی از اصلی‌ترین ابزار نفوذ میان مردم برای جهت‌دهی، سازماندهی و تحریک و تهییج هستند. نکته مهم برای ایالات متحده آمریکا نیز استفاده از شبکه‌های اجتماعی

به عنوان ابزاری تأثیرگذار در کشورهای است که از نظر ساختار سیاسی هم سو با منافع این کشور نیستند. در این صورت شبکه‌های اجتماعی نظیر توئیتر و فیس بوک، از یک شبکه ارتباطی میان دوستان به محلی برای سازمان‌دهی اعتراضات، انتشار اخبار - معمولاً غیرواقعی و تحریف شده به نفع جریان‌های مورد حمایت - و نشان دادن اعتراضات مجازی تبدیل می‌شوند (فاضلی و افضل، ۱۳۹۴: ۱۵۳). در ادامه، نقش شبکه‌های اجتماعی اثرگذار در حوادث پس از انتخابات تحلیل می‌شود:

با رواج فیس‌بوک بین ایرانیان، این سایت بلافاصله در ایران فیلتر شد و این وضعیت تا حدود بهمن ۱۳۸۷ ادامه داشت؛ اما در این ماه در چرخشی عجیب هر دو سایت فیس‌بوک و یوتیوب در ایران قابل دسترسی شدند. در فاصله حدود چهار ماه‌ونیم پس از رفع فیلتر فیس‌بوک، شمار افرادی که از داخل ایران به این شبکه پیوسته‌اند بیش از هفت‌هزار درصد افزایش داشته و برخی از برآوردها حاکی است که نزدیک ۶۰۰ هزار نفر از داخل ایران عضو این سایت شدند. در آغاز خرداد ۱۳۸۸ امکان استفاده از فیس‌بوک به زبان فارسی نیز فراهم شد (حسینی و دیگران، ۱۳۹۳: ۶۶). در ماه می صفحه فیس‌بوک یکی از رهبران مخالفان، موسوی، در حدود ۵۰۰۰ عضو داشت، اما این رقم در کمتر از یک ماه مانده به انتخابات ۱۱۰۰۰۰ نفر شد. این حامیان به‌طور فعالی خبرها را که شامل اطلاعات اعتراضات، و لینک مطالب مربوطه می‌شدند به‌روزرسانی می‌کردند. اعتراضات خیابانی - در برخی مواقع به‌طور مستقیم از تلفن‌های همراه - در یوتیوب، فلیکر و دیگر وب‌سایت‌های اشتراک ویدئو و تصویر آپلود می‌شدند. فیس‌بوک هنگامی که در جهت برانگیختن بیشتر آشوب‌های پس از انتخابات مورد استفاده ارتباطی مخالفان قرار گرفت، دوباره فیلتر شد. در مورد فیس‌بوک باید گفت علاوه بر قابلیت این شبکه برای ایجاد ارتباط و هماهنگی میان معترضان و شرکت هماهنگ آنان در اغتشاشات خیابانی، مخالفان ایرانی و غیر ایرانی خارج از کشور نیز این شبکه را برای به نمایش گذاشتن مخالفت خود علیه جمهوری اسلامی مورد استفاده قرار دادند. برای مثال گروهی با عنوان «اعضای صد میلیونی فیس‌بوک برای دموکراسی در ایران»، در ۲۷ خرداد ۱۳۸۸، توسط یک کاربر فیس‌بوک در نیویورک راه‌اندازی شد و با عضویت بیش از ۱۹۵ هزار نفر به‌طور قابل ملاحظه‌ای در جهت دعوت به اعتراض‌ها به انتشار مطلب می‌پرداخت (ابراهیمی‌فر و یعقوبی، ۱۳۹۳: ۸۹).

رسانه دیگر توئیتر است. پوشش خبری اعتراضات پس از انتخابات از طریق رسانه‌های جدیدی مثل توئیتر انجام گرفت. وال‌استریت ژورنال در گزارش خود درباره توئیتر ضمن اشاره به

استفاده فراوان از این شبکه در تحولات اخیر در ایران، مدعی شد چنانچه به «جنبش سبز» در ایران که توسط شبکه اجتماعی «توییتر» قدرتمند شده است، بنگرید، خواهید دید از فناوری شبکه‌های اجتماعی مانند توییتر بهره گرفته است تا در مقایسه با سال‌ها تحریم، تهدید و مذاکرات در ژنو، اقدامات بیشتری برای تغییر حکومت در جمهوری اسلامی انجام دهد (حسینی و دیگران، ۱۳۹۳: ۶۷). در هر صورت بیشتر اطلاعاتی که غرب و آمریکا از ایران به دست می‌آوردند از طریق توییتر بود (Hallams, 2010: 557).

در این زمان توییتر اعلام کرد مطابق زمان‌بندی فنی این شبکه، سایت توییتر به دلیل انجام تغییرات و تعمیرات برنامه‌ریزی شده موقتاً به مدت یک روز از دسترس خارج خواهد شد. وزارت امور خارجه آمریکا با صدور نامه‌ای رسمی به مدیران این شبکه، خواستار تعویق این تعمیرات و ادامه سرویس‌دهی به معترضان داخل ایران شد. توییتر نیز با پذیرش این درخواست، تعمیرات فنی خود را به تعویق انداخت و این از دیگر مصادیق استفاده از شبکه‌های اجتماعی در عرصه دیپلماسی عمومی می‌باشد که این بار از طریق توییتر انجام شد (فاضلی و افضلی، ۱۳۹۴: ۱۵۳).

در این مقطع توییتر یکی از اصلی‌ترین پل‌های ارتباطی میان سازمان‌دهندگان خارجی و داخلی با معترضین بود. همچنین توییتر فضایی را به وجود آورده بود که افراد از مناطق مختلف جهان نیز تنظیم منطقه جغرافیایی توییتر را بر اساس منطقه تهران تنظیم کرده بودند و با پیوستن به گروه فیس‌بوک میرحسین موسوی، علایم سبزرنگ یا تصاویری برای نشان دادن همراهی خود با گروه‌های مخالف ایران ایجاد کردند. در این میان وزارت خارجه آمریکا در کنار شبکه‌هایی چون فیس‌بوک، از توییتر برای القای تقلب در انتخابات ایران و ایجاد فضای شایعه، التهاب و آشوب، حداکثر استفاده را کرد (حسینی و دیگران، ۱۳۹۳: ۶۸). بر اساس اعلام مؤسسه تحقیقاتی هیل‌اند نولتون، بعد از انتخابات، بیش از ۲۰۰ هزار توییت در هر ساعت حاوی واژه «ایران» ارسال شده و مکرر بین ۱۰ هزار تا ۵۰ هزار توییت شامل واژه «انتخابات ایران» در هر ساعت رد و بدل شده است. تقریباً یک درصد تمام مباحث در توییتر در روزهای بعد از انتخابات شامل عبارت «اعتراض‌ها در ایران» بوده است. بعد از دو هفته از اعلام نتیجه انتخابات، عبارت‌های «ایران» و «انتخابات ایران» همچنان اصلی‌ترین عنوان توییت‌ها بوده است (ابراهیمی‌فر و یعقوبی، ۱۳۹۳: ۸۸).

در مورد نقش یوتیوب نیز باید گفت ویدئوهای مربوط به انتخابات و تحولات آن که در این رسانه آپلود شده و نشر داده شده، تأثیر زیادی در زمینه اطلاع‌رسانی و متأثر کردن احساسات

مردم داشته است. به‌عنوان نمونه بعد از گذشت دو هفته از انتخابات، ۱۹۳ هزار ویدیوی ارسالی در یوتیوب مربوط به انتخابات ایران بوده است. تنها در روز ۳۰ ژوئن ۲۰۰۹ (۹ تیر ۱۳۸۸)، بیش از سه هزار ویدئو مربوط به اعتراض‌ها ظرف ۲۴ ساعت در یوتیوب آپلود شده است (ابراهیمی‌فر و یعقوبی، ۱۳۹۳: ۸۸).

بنابراین، یوتیوب نیز نقش فعالی در مسیر سازماندهی اعتراضات و هماهنگی مردم در جهت اهداف معترضان و همچنین در جهت اهداف دیپلماسی سایبری آمریکا در قبال ایران داشته است. همچنین باید به نقش وبسایت‌هایی مانند صدای آمریکا و رادیو فردا در این تحولات پرداخته شود. در حین ناآرامی‌های ایران، برخی رسانه‌های آمریکایی همکاری نزدیکی را با وبسایت‌های رسانه‌ای اجتماعی بزرگ آغاز کردند. برای مثال، گروه‌های مخالف از وبسایت‌ها و تلویزیون‌های ماهواره‌ای صدای آمریکا و رادیو فردا برای بسیج کردن حامیان معترضان استفاده می‌کردند. در هفته‌های ابتدایی بعد از برگزاری انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۸۸، استفاده از نرم‌افزارهای ضد فیلتر تا ۲۰۰ درصد رشد داشت و صدای آمریکا برای تأثیرگذاری بر مخاطبان ایرانی خود در این ایام یک برنامه خبری صبحگاهی یک‌ساعته راه‌اندازی کرد، دو ساعت برنامه در مورد تحولات جدید مربوط به انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۸۸ را جایگزین برنامه‌های دیگر خود نمود، حساب جدیدی را در توئیتر به زبان فارسی راه‌اندازی کرد، از وبسایت، حساب یوتیوب، صفحه فیس‌بوک و وبلاگ‌های خود برای انتشار اخبار، ویدئو و دیدگاه‌های مردم ایران استفاده کرد و صدها ویدئوی دریافتی از ایران از طریق اینترنت در مورد تحولات سال ۱۳۸۸ را در شبکه تلویزیونی خود پخش کرد. در این ایام تعداد مخاطبان هفتگی برنامه‌های صدای آمریکا به ۳۰ درصد از کل بزرگسالان ایرانی رسیده بود (موحدیان، ۱۳۹۵: ۱۶۷).

بنابراین، می‌توان نقش فضای سایبر و ظرفیت‌های گسترده‌ای که در اختیار دیپلماسی سایبری آمریکا برای تحت تأثیر قرار دادن افکار عمومی ایران وجود دارد را مهم ارزیابی کرد. در گذشته، کشورهای غربی به‌ویژه آمریکا، از رسانه‌های سنتی مانند ایستگاه‌های رادیویی بین‌المللی برای تحریک و سازماندهی مخالفان استفاده می‌کردند. با این حال، غربی‌ها در انتخابات ریاست جمهوری ایران با استفاده از رسانه‌های اجتماعی جدید توانستند این کار را بهتر و مؤثرتر انجام دهند. گروه‌های مخالف از طریق رسانه‌های اجتماعی شبکه‌ای کمک‌ها و پشتیبانی زیادی از جانب غرب کسب کردند.

به‌عنوان نمونه، مجلس سنای آمریکا در اول مرداد ۱۳۸۸ «قانون قربانیان سانسور در ایران»^۱ را به‌تصویب رساند که به موجب آن مبلغ ۵۵ میلیون دلار به‌منظور شکستن فضای فیلترینگ و گسترش فضای اطلاع‌رسانی در ایران اختصاص یافته است. از مبلغ ۵۰ میلیون دلار، ۳۰ میلیون دلار برای مقابله با بسته شدن پیامک‌های شبکه تلفن همراه، افزایش وب‌سایت‌ها، گسترش برنامه و افزایش کارمندان رادیو اروپای آزاد، شبکه خبری فارسی صدای آمریکا، حمایت از برنامه‌های فارسی بی‌بی‌سی، خنثی‌سازی پارازیت‌های ماهواره‌ای و حمایت از سایت‌های اجتماعی مانند فیس‌بوک و توئیتر مبلغ ۲۰ میلیون دلار نیز برای رفع فیلترینگ در فضای سایبر اختصاص یافته بود (نورمحمدی، ۱۳۹۰: ۱۳۸). بنابراین، در تحولات و ناآرامی‌های داخلی ایران در سال ۱۳۸۸ هم معترضان داخلی از فضای سایبر در جهت رسیدن به اهداف خود استفاده کردند، هم این اعتراضات مورد حمایت سایبری کشورهای غربی، به‌ویژه ایالات‌متحده آمریکا قرار گرفت و در این راستا دیپلماسی سایبری فعالی را ارائه داده تا بتواند موضع معترضین را تقویت و نظام سیاسی جمهوری اسلامی را با هدف براندازی، تضعیف کند.

۴-۲-۲. تأثیر سایبر دیپلماسی آمریکا بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

رسانه‌های آمریکایی در تبلیغات خود در فضای سایبری سعی کردند دیدگاه ایرانی‌ها را در مورد سیاست خارجی این کشور تغییر دهند. با این منظر که ایران در سیاست خارجی خود راه اشتباهی را طی کرده و به‌جای تعامل با ایالات‌متحده با کشورهای به‌زعم آنها فرصت‌طلبی مانند روسیه و چین روابط خوبی برقرار کرده، و همچنین در سیاست‌های منطقه‌ای خود هزینه‌های زیادی برای حمایت از فلسطین و آرمان قدس و مخالفت با اسرائیل و تحقق اهداف خود علیه آمریکا پرداخت کرده است. این مسائل در دیپلماسی سایبری ایالات‌متحده تبلیغ شده و باید دید چه تأثیراتی در تحولات و وقایع مربوط به ایران گذاشته است. این مسئله را می‌توان در برخی شعارهای سیاسی معترضان به نتایج انتخابات ۱۳۸۸ مشاهده کرد.

در این مقطع معترضان به سیاست خارجی ایران در قبال روسیه، چین و حتی حزب‌الله لبنان و آرمان قدس واکنش نشان دادند، معترضان در نماز جمعه ۶ تیر، پس از شنیدن شعارهای سنتی علیه آمریکا، انگلیس و اسرائیل، با شعارهای ضدروسی به آنان پاسخ می‌دادند. روسیه یکی از

^۱. Victims of Iranian censorship act

اولین کشورهایی بود که پیروزی احمدی‌نژاد را تبریک گفت و احمدی‌نژاد بلافاصله پس از انتخابات سفری به مسکو داشت. معترضان حتی مدعی بودند که روس‌ها مستقیماً در آرام کردن اعتراضات نقش دارد. در فیس‌بوک هم گروهی به نام مخالفین مأمورین روسی در ایران ایجاد شده بود. به‌نوشته روزنامه «کریستین ساینس مانی‌تور»^۱، در حالی که آمریکا مدت‌ها است به‌عنوان «شیطان بزرگ»، در ایران شناخته می‌شود، اما در نماز جمعه تهران، ایالات‌متحده برای مدتی کوتاه از ایفای نقش شیطان بزرگ رهایی یافت و در عوض معترضان، عصبانیت خود را معطوف شماری از رقبای جهانی آمریکا کردند (مظفری، ۲۸ تیر ۱۳۸۸).

این نارضایتی در مورد سیاست خارجی جمهوری اسلامی و گرایش به چین و روسیه در سال‌های بعد نیز تکرار شد. یکی از نموده‌های این قضیه شعارهایی بود که در ناآرامی آبان ۱۳۹۶ علیه روسیه و چین داده شد و نمود واضح دیگر آن اعتراض در فضای مجازی علیه قرارداد ۲۵ ساله ایران و چین بود. جدا از اعتراضات و تحلیل‌های بسیاری از افراد در فضای مجازی، از جمله اینستاگرام، بسیاری از افراد، سیاست‌مداران، اساتید دانشگاه و افراد مشهور ایرانی در صفحات مجازی خود با این مسئله مخالفت کردند. به عنوان نمونه علی مطهری در توئیتی مخالفت خود را نسبت به سند جامع همکاری ۲۵ ساله ایران و چین ابراز کرد (مطهری، ۷ فروردین ۱۴۰۰). این مسائل و بررسی روند مخالفت بیشتر با سیاست خارجی در طول زمان، نشان می‌دهد که همزمان با گسترش یافتن فضای سایبر و همگانی شدن استفاده از امکانات و ظرفیت‌های این پدیده نوین، و همزمان با شدت یافتن دیپلماسی سایبری ایالات‌متحده آمریکا در قبال ایران، نگرش و دیدگاه بخشی از ایرانی‌ها نیز در خصوص بسیاری از مسائل، و بویژه در مورد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه و جهان تغییر پیدا کرده است.

۴-۲-۳. جاسوسی سایبری ایالات‌متحده علیه ایران

همزمان با تحولات جدید در حوزه فناوری و سایبری، ابعاد پنهان دیپلماسی سایبری نیز رشد کرده و جرایم اینترنتی مختلفی شکل گرفته‌اند. مهمترین این جرایم حمله علیه تمامیت سامانه‌های کامپیوتری، مخصوصاً جرایمی چون هک، تغییر و نابودی داده‌ها است. این جرایم بنیان‌های اساسی یک جامعه اطلاعاتی مدرن را تهدید می‌کند، جامعه اطلاعاتی مدرنی که در آن

^۱. The Christian Science Monitor

بخش‌های عمده‌ای از اقتصاد، مدیریت اداری و جامعه مدنی به پردازش و ارتباطات داده‌های امن وابسته‌اند (قاجارقیونلو، ۱۳۹۱: ۱).

دیپلماسی سایبری ایالات متحده علاوه بر جنبه‌های آشکار، دارای جنبه‌ها و ابعاد پنهان نیز هست که برای اهداف و منافع ملی این کشور صورت می‌پذیرد. ادوارد اسنودن^۱ کارمند سابق سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا، در سال ۲۰۱۳ در قالب اسنادی که منتشر کرد پرده از اقدامات گسترده و پنهان سایبری آمریکا در قبال کشورهای مختلف جهان، برداشت. در ژوئن ۲۰۱۳ اسنودن با کمک گاردین، وجود سیستم‌های عظیم اینترنتی و ارتباطاتی نظارت مانند پریزم^۲، ایکس کی اسکور^۳ و تمپورا^۴ را افشا کرد. بر اساس مدارک افشا شده، سازمان امنیت ملی، سرویس مخفی آمریکایی، از طریق برنامه پریزم به اطلاعات کاربران در هفت شرکت فناوری اطلاعات و ارتباطات از جمله: آ.اوال، اپل، فیس‌بوک، گوگل، مایکروسافت، پلتاک، اسکایپ و یاهو دسترسی مستقیم داشت. اسلایدهای پاورپویتی که اسنودن ارائه کرد، به جمع‌آوری مستقیم اطلاعات «از سرورهای آمریکایی ارائه دهنده خدمات» اشاره داشت. اسنودن همچنین وجود یک سرویس نظارتی به نام «یکس کی اسکور» را آشکار کرد که سازمان امنیت ملی آمریکا از طریق آن، برای خواندن ایمیل‌ها، پیگیری محتوای جستجو شده کاربران در موتورهای جستجو، کنترل فعالیت‌ها در شبکه‌های اجتماعی، جستجوهای آنلاین، مکالمات آنلاین، تماس‌ها و شبکه‌های ارتباط آنلاین، همچنین کنترل صفحه رایانه‌های شخصی استفاده می‌کند. اسناد اسنودن همچنین نشان داد که سازمان اطلاعاتی بریتانیا، داده‌های ارتباطاتی اینترنت و تماس‌های تلفنی را، از طریق کابل‌های فیبر نوری کنترل و ذخیره می‌کند و این اطلاعات را با سازمان امنیت ملی آمریکا به اشتراک می‌گذارد (جردن، ۱۳۹۸: ۲۸۸).

همچنین طبق اسناد افشا شده اسنودن، آژانس امنیت ملی آمریکا که زیر مجموعه سیا است، موفق شده در یک ماه ۱۴ میلیارد بسته اطلاعاتی شامل تماس‌های تلفنی و اینترنتی را از کاربران و مدیران ایرانی جمع‌آوری کند، که این حجم جاسوسی از یک کشور در جهان بی‌سابقه است. یکی از اسناد فوق سری منتشر شده به نام Boundless Informant نقشه‌ای است که نشان می‌دهد ایران ناامترین کشور دنیا از نظر امنیت فضای مجازی است. در این نقشه کشور ایران با

^۱. Edward Joseph Snowden

^۲. Prism

^۳. XKeyscore

^۴. Tempora

رنگ قرمز مشخص شده و آن‌طور که نمایش می‌دهد هیچ‌گونه حفره و نقطه کور اطلاعاتی در ایران وجود نداشته و آژانس امنیت ملی آمریکا موفق شده ۱۴ میلیارد بسته اطلاعاتی شامل بسته تماس‌های صوتی و اینترنتی را از کاربرهای ایرانی جمع‌آوری کند. در یکی دیگر از سندهای اسنودن، نام سه شرکت دیده می‌شود که تولیدکنندگان کابل‌های فیبر نوری زیردریایی هستند. این سند عنوان می‌کند که شرکت‌های مخابراتی «ورایزن بیزنس»، «واد فون کیبلز» و «بی‌تی» جزو شرکت‌هایی هستند که دسترسی نامحدود به اطلاعات را در اختیار برنامه جاسوسی «جی سی اچ کیو» انگلیسی قرار داده‌اند که البته اینترنت جمهوری اسلامی هم از طریق کابل‌های تولیدشده توسط همین شرکت‌ها تأمین می‌شود (مؤمن‌نسب، ۱۸ شهریور ۱۳۹۲).

مسئله بعدی در مورد ایران، استفاده از یک بدافزار رایانه‌ای به نام «استاکس‌نت»^۱ برای مختل کردن برنامه هسته‌ای ایران بوده است. استاکس‌نت یک بدافزار رایانه‌ای است که اولین بار در تاریخ ۱۳ جولای ۲۰۱۰ توسط ضد ویروس «وی بی ای ۳۲» شناسایی شد. این بدافزار با استفاده از نقص امنیتی موجود در میانبرهای ویندوز، با آلوده کردن رایانه‌های صنعتی، فایل‌های با قالب «اسکادا» را که مربوط به نرم‌افزارهای WinCC و PCS7 شرکت زیمنس است، جمع‌آوری کرده و به یک سرور خاص ارسال می‌کند. بر اساس نظر کارشناسان شرکت سیمان‌تیک، این بدافزار به دنبال خراب‌کاری در تأسیسات غنی‌سازی اورانیوم نطنز بوده و به‌طور خاص برای هدف قرار دادن دستگاه‌های سانتریفیوژ تأسیسات نطنز برنامه‌ریزی شده بود. استاکس‌نت با در اختیار گرفتن سیستم کنترل سانتریفیوژها و به‌هم ریختن سطوح کاری این دستگاه‌ها (رساندن به سطح غیرقابل تحمل دستگاه) درصد تخریب و نابودی چرخه غنی‌سازی بود. ایران نیز ضمن تأیید این خبر، منشأ ورود این ویروس به ایران را نه از طریق شبکه اینترنت، بلکه از طریق حافظه‌های جانبی دانسته که افرادی از خارج از ایران به کشور وارد کرده‌اند و بدون بررسی‌های لازم به رایانه‌های در داخل ایران متصل کرده‌اند (خلف‌رضایی، ۱۳۹۲: ۱۴۱).

در هر صورت بدافزار استاکس‌نت نخستین بدافزار در رده نظامی بود که به‌صورت فیزیکی منجر به خرابی و از کارافتادگی سانتریفیوژها می‌شد (کافی، ۱۳۹۹: ۷۷). ویروسی که تلاش کرد اطلاعات سیستم‌های کنترل صنعتی را به سرقت برده و آنها را روی اینترنت قرار دهد، با اهداف سیاسی و به‌منظور فشار بر ایران برای توقف غنی‌سازی اورانیوم، نیروگاه اتمی بوشهر و نطنز را

^۱. Stuxnet

مورد هدف قرار داد (مایلی و بهمنی، ۱۳۹۱: ۱۵۷). در اواخر مه ۲۰۱۲ رسانه‌های آمریکایی اعلام کردند که بدافزار به دستور مستقیم باراک اوباما رئیس‌جمهور ایالات متحده طراحی، ساخته و راه‌اندازی شد. گرچه در همان زمان احتمال این می‌رفت که آمریکا تنها عامل سازنده نباشد، با این حال، در ژوئیه ۲۰۱۳، ادوارد اسنودن، اعلام کرد این بدافزار با همکاری مشترک آمریکا و اسرائیل ساخته و علیه تأسیسات هسته‌ای ایران به کار گرفته شده است (آهنی‌امینه و فتح‌اللهی، ۱۳۹۳: ۱۲۲). بدین ترتیب مشخص می‌شود که ایالات متحده در زمینه دیپلماسی سایبری و استفاده از ظرفیت‌های این پدیده نوین، هم به صورت آشکار و هم به صورت پنهان برنامه‌هایی در حال اجرا دارد.

۵. نتیجه‌گیری

پیشرفت فناوری و امکان‌پذیر شدن تبادل اطلاعات و برقراری ارتباط از طریق اینترنت، منجر به شکل‌گیری شاخه‌ای مهم از دیپلماسی عمومی موسوم به سایبر دیپلماسی یا دیپلماسی دیجیتال شد. شاید مهمترین جلوه دیپلماسی سایبری گسترش و انتشار اخبار و اطلاعات از طریق فناوری‌های نوین ارتباطاتی و رسانه‌های برخط باشد که روابط بین دولت‌ها در عرصه منطقه‌ای، بین‌المللی و جهانی را که پیشتر توسط دیپلمات‌ها انجام می‌گرفت به روابطی چندجانبه تبدیل کرده است. ایالات متحده خود در حوزه سایبری پیشگام بوده، به‌ویژه نسبت به کشورهای رقیب و متخاصم در حوزه روابط بین‌الملل از سایبر دیپلماسی استفاده می‌کند. در مورد ایران نیز سایبر دیپلماسی آمریکا جهت ارائه جذابیت‌های فرهنگی، تفریحی و اقتصادی و سیاسی آمریکا و بزرگ‌نمایی مشکلات و محدودیت‌های جامعه ایرانی در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در دوره اوباما و بعد از آن به کار رفته است. دیپلماسی عمومی و سایبری ابزار اصلی آمریکا برای تغییر رفتار جمهوری اسلامی ایران تلقی می‌شود. شواهد نیز حاکی از فعالیت آمریکا در حوزه دیپلماسی سایبری علیه جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی از طریق تهدیدسازی مجازی جمهوری اسلامی ایران و در سطح داخلی از طریق باورسازی سیاسی و فرهنگی و تغییر نگرش مخاطبان است. هدف آمریکا از پیگیری چنین فرایندی، حداقل‌سازی انسجام سیاسی- اجتماعی و بی‌ثبات‌سازی از درون و به کارگیری فشار از بیرون به منظور براندازی حکومت جمهوری اسلامی است.

شواهد نشان می‌دهد که فضای سایبری با انتقال اطلاعات هم‌زمان و مبادله افکار و عقاید، نقش زیادی در تحولات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دارند. بروز و ظهور مفاهیمی مانند انقلاب توئیتری، انقلاب‌های فیس‌بوکی و غیره به این ویژگی خاص و منحصر به فرد شبکه‌های اجتماعی اشاره دارد. بازنمایی این مسائل در جامعه ایران خود را در مسائل سیاسی مختلفی مانند رویدادهای بعد از انتخابات ریاست جمهوری ۱۳۸۸ و تغییر در برخی از نگرش‌ها به سیاست خارجی نشان داد. در دوره اوباما ابزارهای مختلف سایبر دیپلماسی آمریکا، با حجم زیاد تبلیغات و داده‌های توأم با سوگیری با دو هدف جلب و ترغیب افکار عمومی جامعه ایرانی و مخاطبان فضای سایبری به سمت ایالات متحده و ارزش‌های آمریکایی و همچنین تخریب و تضعیف جایگاه مستحکم حکومت جمهوری اسلامی صورت گرفت. تحقیق حاضر نشان می‌دهد اغلب مخاطبان ایرانی فضای سایبر تحت تأثیر سایبر دیپلماسی دولت اوباما قرار گرفته و در خصوص سیاست خارجی جمهوری اسلامی و گرایش این کشور به روسیه و چین، در مقاطع مختلف واکنش نشان داده‌اند و همچنین بخشی از این افراد حمایت قاطعی در مورد آرمان قدس و مسئله فلسطین نشان نداده‌اند. البته هدف اصلی سایبر دیپلماسی آمریکا در این دوره تغییر نظام و براندازی بود و این مسئله خود را در رویدادهای داخلی جامعه ایران مانند حوادث بعد از انتخابات ریاست جمهوری سال ۸۸ نشان داد. همچنین شواهد نشان می‌دهد دولت اوباما از حوزه سایبر فقط در جهت تبلیغات و تغییر نگرش افراد استفاده نکرده، بلکه جنبه‌های پنهان آن مانند جاسوسی اینترنتی، حملات سایبری و تروریسم سایبری نیز در دستور کار این کشور قرار داشته است. در مجموع می‌توان گفت آمریکا در حوزه سایبر دیپلماسی در قبال ایران فعالانه عمل کرده است که ضرورت تشدید اقدامات متقابل از سوی ایران را متناسب با قواعد حقوق بین‌الملل مضاعف می‌سازد.

۶. پیشنهاد‌های رسانه‌ای

- با توجه به مواردی که مطرح شد پیشنهادهایی برای دستگاه‌های دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای و شبکه‌های برون‌مرزی صداوسیما ارائه می‌شود. پیشنهاد می‌شود در برنامه‌های مختلف خبری و رسانه‌ای در شبکه‌های برون‌مرزی صداوسیما مانند پرس‌تی‌وی، با دعوت از کارشناسان حوزه دیپلماسی سایبری، به تحلیل دیپلماسی سایبری آمریکا در قبال جمهوری

اسلامی ایران، ابزارهای آن، راهبردهای اصلی و پیامدهای آن در ابعاد مختلف بر جامعه و حکومت در ایران پرداخته و راه‌های مقابله با آن بررسی شود.

- پیشنهاد می‌شود برنامه‌هایی در قالب مستند و یا برنامه‌هایی تحلیلی تهیه شده و به افشاگری در خصوص تروریسم سایبری آمریکا علیه بسیاری از کشورهای جهان پرداخته شود. همچنین لازم است برنامه‌هایی با حضور حقوق‌دانان برجسته داخلی و بین‌المللی جهت بررسی عدم مشروعیت دیپلماسی سایبری آمریکا در قبال ایران و سایر کشورهای مستقل تهیه شود. اهمیت دارد حملات سایبری و تروریسم سایبری آمریکا از منظر حقوق بین‌الملل بشر، حقوق بین‌الملل کیفری و مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها و حق مشروع دولت‌ها برای اقدام متقابل از زبان حقوق‌دانان برجسته بین‌المللی بررسی شود. در سال‌های اخیر، آمریکا در چارچوب تروریسم سایبری، سایت‌ها، صفحات اجتماعی و حساب‌های کاربری بسیاری از شبکه‌های برون‌مرزی را مسدود کرده است. لذا، اهمیت دارد علل این اقدامات و نیز نگاه حقوق بین‌الملل ارتباطات به اینگونه رفتارها در قالب برنامه‌های مختلف تبیین شود. همچنین لازم است دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای ایران به مسئله ضرورت تدوین قواعد جهانی و عام در حوزه اینترنت و فضای سایبر که در موردشان وفاق بین‌المللی وجود داشته باشد بپردازد. در این زمینه تأکید بر این است که تقنین مؤثر در اینترنت فقط با اجماع بین‌المللی قابل اعمال است و برای این مهم ناگزیر از همکاری نزدیک دانشمندان و شاغلان حرفه‌های مرتبط در سراسر جهان هستیم.

منابع

- ابراهیمی‌فر، طاهره، یعقوبی‌فر، حامد (۱۳۹۳)، «تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر افکار عمومی (بررسی موردی انتخابات ریاست‌جمهوری سال ۱۳۸۸)»، **دانش انتظامی پلیس پایتخت**، شماره ۲۰، صص ۹۴-۶۹.
- امینی، آرمین، امیری، مرضیه (۱۳۹۳)، «تأثیر سایبر دیپلماسی در سیاستگذاری‌های امنیتی-راهبردی ایالات متحده آمریکا (۲۰۰۲-۲۰۱۳)»، **فصلنامه جغرافیای سرزمین**، سال یازدهم، شماره ۴۱، صص ۱۰۱-۹۱.
- آهنی‌امینه، محمد، فتح‌اللهی، فاطمه زهرا (۱۳۹۳)، «حقوق بین‌الملل مدرن در مواجهه با جنگی پست مدرن (نبرد سایبری)»، **راهبرد**، سال بیست و سوم، شماره ۷۲، صص ۱۴۹-۱۲۱.
- پازکیان، اسدالله، آذین، احمد، جعفری‌نژاد، مسعود (۱۳۹۸)، «بررسی ابعاد و شاخص‌های دیپلماسی عمومی مقام معظم رهبری در سیاست خارجی»، **پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی**، سال دهم، شماره فوق‌العاده، صص ۳۴۶-۳۲۳.
- چردن، تیم (۱۳۹۸)، «سیاست‌های اطلاعاتی: آزادی و استثمار در عصر دیجیتال»، ترجمه مریم شیر محمدی، **مطالعات رسانه‌های جدید**، سال پنجم، دوره ۲، صص ۲۹۷-۲۶۹.
- حاج‌زرگرباشی، سید روح‌الله، موحدیان، احسان (۱۳۹۷)، «سایبر دیپلماسی دولت آمریکا: تأثیر صفحه فیس بوک وزارت امور خارجه آمریکا بر نگرش کاربران ایرانی نسبت به جامعه ایران»، **مطالعات رسانه‌های نوین**، سال چهارم، شماره ۱۵، صص ۱۱۰-۷۲.
- حسین‌پور، محمدباقر (۱۳۹۸)، «دیپلماسی عمومی ایالات‌متحده در عراق در دوران جورج د. بوش»، **مجله بین‌المللی پژوهش ملل**، دوره چهارم، شماره ۴۰، صص ۶۸-۴۷.
- حسینی، حسین، مقدم‌فر، حمیدرضا، قنبرلو، مصطفی (۱۳۹۳)، «واکاوی نقش و کارکرد شبکه‌های اجتماعی مجازی در حوادث انتخابات سال ۱۳۸۸ جمهوری اسلامی ایران»، **آفاق امنیت**، سال هفتم، شماره ۲۴، صص ۷۶-۵۲.
- خانیکی، هادی، اتابک، محمد، عزیزی، فرید (۱۳۹۶)، «تحلیل وضعیت شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایران با رویکرد حوزه عمومی هابرماس (مورد مطالعه چند گروه فیس‌بوکی)»، **مطالعات فرهنگ و ارتباطات**، دوره هجدهم، شماره ۳۷، صص ۱۳۰-۱۰۱.
- خلف‌رضایی، حسین (۱۳۹۲)، «حملات سایبری از منظر حقوق بین‌الملل (مطالعه موردی: استاکس نت)»، **مجلس و راهبرد**، دوره بیستم، شماره ۷۳، صص ۱۵۳-۱۲۵.

دستجردی، حسن، میرمحمدی، زهرا (۱۳۹۳)، «فضای سایبری و تعاریف جدید در جغرافیای سیاسی»، **فصلنامه جغرافیا**، سال دوازدهم، شماره ۴۲، صص ۱۵۶-۱۴۳.

دستجردی، نگین (۱۳۹۳)، «بررسی نقش شبکه‌های سایبری بر هویت فرهنگی دانشجویان دانشگاه اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰»، **جامعه‌شناسی کاربردی**، سال بیست و پنجم، شماره ۲، صص ۱۷۰-۱۵۹.

رحمانی، منصور (۱۳۹۳)، «دیپلماسی عمومی و سیاست خارجی»، **مطالعات راهبردی جهانی شدن**، سال ششم، شماره ۱۵، صص ۸۹-۶۳.

طباطبائی، سید محمد، سلیمی، حسین، موحدیان، احسان (۱۳۹۵)، «تأثیر سایبر دیپلماسی آمریکا بر دیدگاه کاربران ایرانی فضای مجازی (مورد مطالعه: سایت صدای آمریکا)»، **مطالعات رسانه‌های نوین**، سال دوم، شماره ۶، صص ۱۶۱-۱۲۲.

طباطبائی، سیدمحمد، موحدیان، احسان (۱۳۹۶)، «تأثیر سایبر دیپلماسی آمریکا بر دیدگاه کاربران ایرانی فضای مجازی (مورد مطالعه: سایت رادیو فردا)»، **پژوهش‌های راهبردی سیاست**، سال پنجم، شماره ۲۰، صص ۸۸-۵۸.

طوفان، مسعود (۱۳۹۵)، «جایگاه و ظرفیت سفارت‌خانه‌های مجازی در دیپلماسی نوین»، **فصلنامه رسانه**، سال بیست و هفتم، شماره ۲، صص ۱۳۸-۱۲۴.

عاملی، حامد و دیگران (۱۳۹۵)، «جایگاه رسانه‌های اجتماعی در دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران»، **مطالعات علوم اجتماعی ایران**، سال سیزدهم، شماره ۵۱، صص ۱۰۷-۹۱.

فاضلی، حبیب‌الله، افضلی، توحید (۱۳۹۴)، «دیپلماسی عمومی ایالات متحده در قبال جمهوری اسلامی ایران در دولت اوباما (با تأکید بر فضای سایبری)»، **مطالعات قدرت نرم**، سال پنجم، شماره ۱۲، صص ۱۵۹-۱۳۹.

فرقانی، محمدمهدی، مؤذن، کاظم (۱۳۹۴)، «دولت یازدهم و دیپلماسی رسانه‌ای آمریکا؛ بررسی ابعاد و چارچوب‌های محتوایی سایت فارسی صدای آمریکا»، **مطالعات رسانه‌های نوین**، سال اول، شماره ۲، صص ۳۱-۱.

فرهنگی، علی‌اکبر، کربلایی، حسن (۱۳۹۳)، «دیپلماسی دیجیتال و روابط میان دولت‌ها در جوامع معاصر»، **مطالعات رسانه‌ای**، سال نهم، شماره ۲۴، صص ۹۹-۸۷.

قاجارقیونلو، سیامک (۱۳۹۱)، **مقدمه حقوق سایبر: درآمدی بر جامعه‌شناسی حقوق توسعه و پیش‌نیازهای قانون‌نویسی در فضای سایبر**، تهران: میزان.

کافی، سعید (۱۳۹۹)، «شاخص‌های دفاعی-امنیتی فضای سایبری زیرساخت‌های حیاتی و حساس جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر رویکردهای پدافند غیرعامل»، **سیاست دفاعی**، سال بیست و هشتم، شماره ۱۱۱، صص ۹۱-۷۱.

مایلی، محمدرضا، بهمنی، محمد سعید (۱۳۹۱)، «جنگ سرد نوین و رقابت بین قدرت‌های جهانی در فضای سایبر»، **پژوهشنامه روابط بین‌الملل**، دوره پنجم، شماره ۲۰، صص ۱۶۲-۱۳۳.

محمدعلی‌پور، فریده، نوروزپور، محمدرضا (۱۳۹۸)، «دیپلماسی دیجیتال آمریکا در برابر ایران در دوران ریاست جمهوری اوباما»، **مطالعات رسانه‌های نوین**، سال پنجم، شماره ۱۸، صص ۲۵۸-۲۲۹.

موحدیان، احسان (۱۳۹۵)، **مطالعه تأثیر سایبر دیپلماسی آمریکا بر دیدگاه کاربران ایرانی فضای مجازی**، رساله دکتری، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی.

منصوری، عزیز (۱۳۹۰)، «تأثیر تحول فناوری اطلاعات در عملکرد دستگاه دیپلماسی»، **سیاست خارجی**، سال بیست و پنجم، شماره ۳، صص ۶۷۴-۶۵۷.

موسوی، سیدعلی، اصغری‌راد، جواد (۱۳۸۸)، «بخش فارسی صدای آمریکا: توفیق یا شکست رسانه تلویزیونی در دیپلماسی عمومی»، **تحقیقات فرهنگی**، دوره دوم، شماره ۷، صص ۱۶۵-۱۵۳.

نورمحمدی، مرتضی (۱۳۹۰)، «جنگ نرم، فضای سایبر و امنیت جمهوری اسلامی ایران»، **راهبرد فرهنگ**، شماره ۱۶، صص ۱۴۵-۱۲۷.

نوروزپور، مرتضی (۱۳۹۸)، «تحلیل اعتراض‌های سیاسی دی ماه ۱۳۹۶»، **پژوهشنامه علوم سیاسی**، سال چهاردهم، شماره ۴، صص ۲۲۰-۱۸۵.

مؤمن‌نسب، روح‌الله (۱۳۹۲)، «۱۴ میلیارد بسته اطلاعاتی، عواید آژانس امنیت ملی آمریکا از حضور ایرانیان در اینترنت»، (۱۸ شهریور ۱۳۹۲)، سایت اینترنتی رجانوز، قابل دسترسی در:

<https://www.rajanews.com>.

مطهری، علی (۱۴۰۰)، «واکنش توییتری علی مطهری به توافق ایران و چین»، سایت اینترنتی خبرآنلاین، قابل دسترسی در:

<https://www.khabaronline.ir/news>.

مظفری، منصور (۱۳۸۸)، «تحلیل روزنامه آمریکایی از شعار مرگ بر روسیه و چین در نماز جمعه تهران»، (۲۸ تیر ۱۳۸۸)، روزنامه آفتاب یزد، شماره ۲۶۸۱، سایت اینترنتی مگیران، قابل دسترسی در:

<https://www.magiran.com/article>.

Adesina, Olubukola S (2017), "Foreign Policy in an Era of Digital Diplomacy", Adesina, **Cogent Social Sciences**, No. 3, Pp: 1-13.

Asgharirad, Javad (2012), U.S. public diplomacy towards Iran during the George W. Bush Era, Ph.D. Thesis, the Department of History and Cultural Studies of the Freie Universität Berlin.

- Barrinha, André & Renard, Thomas (2017), "Cyber-Diplomacy: The Making of an International Society in the Digital Age", **Global Affairs**, Vol. 3, Nos. 4-5, Pp: 353-364.
- Cho, Yun Young (2012), "Public Diplomacy and South Korea's Strategies", **The Korean Journal of International Studies**, Vol. 10, No. 2, pp: 275-296.
- Eksi, Muharrem (2018), "Public Diplomacy: A New Framework for Foreign Policy Analysis", 4th International Relations Congress, Akdeniz University, May 26 2017, Available at: <https://www.researchgate.net/publication>.
- Hallams, Ellen (2010), "Digital Diplomacy: The Internet, The Battle for Ideas & Us Foreign Policy", **CEU Political Science Journal**, Vol. 5, No. 4, pp: 538-574
- Trajkov, Viktorija & Trajkov, Goran (2015), "The Influence of Public Diplomacy on the States Visibility in the International Relations", **Journal of Liberty and International Affairs**, Vol. 1, No. 2, pp: 70-78.
- Verrekia, Bridget (2017), "Digital Diplomacy and Its Effect on International Relations", **Independent Study Project (ISP) Collection**, Available at: <https://digitalcollections.sit.edu/isp>.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی